

Gids voor onderling pastoraat

Over meeleven met elkaar vanuit
aandachtige betrokkenheid

Protestantse
Kerk

Deze gids kwam tot stand in samenwerking met de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) en in samenspraak tussen

- Theo Hetteema, wetenschappelijk beleidsmedewerker pastoraat bij de dienstenorganisatie Protestantse Kerk
- Inge de Rouwe, gemeentepredikant in de Gereformeerde Kerk Ten Boer, gespecialiseerd in onderling pastoraat en gemeentegroei
- Reijer J. de Vries, voormalig universitair docent praktische theologie/pastoraat bij de PThU te Amsterdam.

Foto's: Sandra Haverman

Meer handreikingen op het gebied van pastoraat vindt u op protestantsekerk.nl/pastoraat.

Waarom deze Gids

Deze *Gids voor onderling pastoraat* wijst u de weg in het inspirerende gebied waar mensen met aandacht en zorg met elkaar meeleven. In de kerk noemen we dat 'onderling pastoraat', als verbijzondering van het 'gewone' tussenmenselijke contact. Het bijzondere zit in de gedeelde bezieling vanuit geloof, hoop en liefde.

Dat meeleven lijkt voor de meesten van ons heel bekend, zeker in de christelijke gemeente. De coronacrisis heeft aan het licht gebracht dat we in kerk en samenleving creatief zijn in het bedenken van nieuwe vormen van aandachtig en zorgzaam meeleven. Toch lukt het niet iedereen om mee te doen of om enige diepgang te bereiken. Ook is er stille eenzaamheid. En bovenal: het geschenk van de ontmoeting vraagt voortdurend om oefening in opmerkzaamheid.

Daarom deze Gids. Vergelijk het met een vakantie-gids die je koopt voordat je een stedentrip gaat maken. Zo'n vakantie-gids oefent mensen in opmerkzaamheid om een stad of streek met nieuwe ogen te bekijken en nieuwe plekken te ontdekken. Zo wil deze Gids opmerkzaam maken in het gebied van het meeleven. Met deze Gids kun je op weg gaan om het bekende met een frisse blik te waarderen en nieuwe mogelijkheden op het spoor te komen.

Nieuwe wegen

Deze Gids is vooral geschreven voor de mensen die in de plaatselijke kerk verantwoordelijk zijn voor het pastoraat: de kerkenraden, met name de ouderlingen en predikanten, samen met de pastorale vrijwilligers en de leden van een

pastoraal team. We noemen hen hier de pastoraal verantwoordelijken. Zij zoeken naar nieuwe wegen in het pastoraat. Zij zien hoe de samenleving de laatste decennia is veranderd: mensen vormen hun eigen netwerken waarin ze met elkaar meeleven. Dat brengt veranderingen in de kerk met zich mee: meer behoefte aan informele contacten, bereidheid om kleinere taken te doen die beter passen bij iemands mogelijkheden, maar ook ouderlingenvacatures en afbrokkelende contactstructuren. Deze veranderingen vragen om aanpassingen in de organisatie en vormgeving van de pastorale zorg. Onderling pastoraat lijkt daar goed bij aan te sluiten: spontaan, flexibel, vaak hartverwarmend. Maar hoe stimuleer je dat?

Deze Gids wijst via drie routes een weg hoe pastoraal verantwoordelijken in de kerk die vraag kunnen beantwoorden. Niet alleen, maar samen met de gemeenteleden als eerstverantwoordelijken voor het meeleven met elkaar. Voor deze gemeenteleden is er de 'kleine Gids'. We zijn ervan overtuigd dat de gebruikers van de grote en de kleine Gids onderweg mooie ervaringen opdoen met de rijke verscheidenheid van het onderlinge pastoraat. Enkele illustraties geven een beeld van de praktijk in plaatselijke gemeenten. Aan het eind zijn gespreksvragen toegevoegd voor bespreking.

De drie routes

De eerste route verkent het gebied van onderling meeleven. We reiken daarvoor een speciale bril aan om goed te zien wat er allemaal speelt wanneer mensen in de kerk aandachtig en betrokken met elkaar omgaan.

Illustratie: zoeken naar nieuwe wegen

De predikant van een grote gemeente in een traditioneel dorp vertelt hoe daar de laatste jaren veel is nagedacht over de overgang naar een nieuwe pastorale structuur. 'Het idee is ontstaan om in de wijken kerngroepen te maken. Het doel hiervan is tweeledig: meer onderlinge betrokkenheid creëren tussen gemeenteleden, en het verlichten van de pastorale structuur. Uitgangspunt hierbij is dat de pastorale verantwoordelijkheid bij de gemeente als geheel ligt. In een nieuwbouwwijk is een proef gestart waarbij alle gemeenteleden in die wijk persoonlijk benaderd zijn om deel te nemen aan een appgroep. Een verrassend groot deel van hen stemde daarin toe en wordt sindsdien deelgenoot gemaakt van het wel en wee van de eigen buurtbewoners. Vanwege het succes van deze proef vindt nu uitbreiding plaats naar andere wijken. De kerkenraad beseft dat dit gevolgen zal hebben voor de structuur en inhoud van het traditioneel georganiseerde pastoraat.'

De tweede route is als het ware een rondwandeling in de omgeving van je kerk. Een plaatselijke kerk staat in een maatschappelijke context en die is overal anders. Meeleven met elkaar gebeurt daardoor op verschillende manieren: van binnenkerkelijke zorg voor elkaar tot dienstbaar zijn als christen in de samenleving. Route 2 voert langs vier basismogelijkheden om als kerk het meeleven met elkaar vorm te geven. Met enkele voorbeelden laten we zien hoe dat er in de praktijk concreet uitziet.

De derde route blijft dicht bij het huis van de kerk. Meeleven met elkaar is een gave en opgave van alle gelovigen (1 Korintiërs 12), maar de vraag is hoe je dat kunt stimuleren. Daarom kijken we aandachtig naar het pastorale klimaat in de gemeente. Daarin draait het om communiceren, dat wil zeggen: gemeenschappelijk maken, ervaringen en verlangens met elkaar delen. Route 3 beschrijft daarom ook geen stappenplan, maar omschrijft vijf manieren van communiceren waarmee de pastoraal verantwoordelijken het pastorale klimaat kunnen bevorderen.

Wegwijs

Een Gids maakt wegwijs en geeft geen instructie. Er is immers niet slechts één manier om onderling pastoraat vorm te geven. Net als bij een vakantie in een stad of streek maak je je eigen keuzes. Een Gids is een reishulp om in vrijheid en op eigen wijze te gebruiken, passend bij de eigen situatie en behoefte. We wensen u als gebruiker van deze Gids een goede reis, samen met uw andere reisgenoten.

Route 1. Gebied verkennen

Het gebied waar mensen met elkaar meeleven is hun alledaagse leefwereld. In de gebruikelijke kerkelijke taal wordt dat meeleven aangeduid als onderling pastoraat. Het woord 'pastoraat' is kostbaar maar leidt ook tot blikvernaauwing. Kostbaar is de verwijzing naar een pastor, een herder die zorg draagt voor het welzijn van de gemeente, in navolging van de 'goede herder' Jezus (Johannes 10,14; Johannes 21,15). Het nadeel is tweeledig. In de eerste plaats leidt het tot een eenzijdige blik op wat pastoraat is. In de traditionele benadering is dat bijvoorbeeld de kerkelijke opdracht die door ambtsdragers wordt uitgevoerd. In de beleving van gemeenteleden is er pas echt sprake van pastoraat als een ouderling of een dominee op bezoek is geweest. Daarom vinden zij onderling pastoraat voor hen te hoog gegrepen; 'dat kan ik niet'. In de tweede plaats is deze taal voor mensen buiten de kerk (en steeds vaker ook binnen de kerk) onbegrijpelijk. Dat werkt een tweedeling in de hand tussen wat er binnen de kerk gebeurt en de eigen ervaringen in de samenleving. Zo kan de traditionele taal het zicht ontnemen op de vele vormen van zorg en aandacht voor elkaar in het alledaagse leven.

Bezieling

Tegelijk is het belangrijk om de kostbare kwaliteit van de pastorale zorg te koesteren. Meeleven met elkaar gebeurt niet alleen in de kerk en is niet een christelijke specialiteit. Het hoort bij mensen als sociale wezens. Elkaar helpen en met anderen omgaan is met ons mens-zijn gegeven (Genesis 2,18). De vraag is dan wel wat meeleven met elkaar vanuit het geloof daaraan toevoegt. Dat heeft te maken met de bezieling van waaruit gelovigen anderen aandacht en zorg geven. Het woord bezieling herinnert aan zielzorg en aan de mens als 'levende ziel' (Genesis 2,7). Bezieling beantwoordt aan het menselijk verlangen naar echt leven: 'Ik leef niet echt, als Gij niet met mij zijt' (Lied 221). En aan het verlangen naar inspiratie vanuit de bron van het leven: 'Mijn ziel dorst naar God, naar de levende God' (Psalm 42,3).

We verkennen hier de bijzondere kwaliteit van het meeleven met elkaar vanuit het geloof door vanuit vier verschillende gezichtspunten te kijken naar hoe mensen met elkaar omgaan. Dat geeft een bredere kijk dan de eenzijdige, traditionele blik. We gebruiken als het ware een speciale bril om die vier kanten tegelijk te zien en zo blikvernaauwing

te vermijden. De vier gezichtspunten noemen we daarom vier dimensies.

We ontleen het beeld van de vier dimensies aan Paulus waar hij schrijft over 'de ondoorgroendelijke rijkdom van Christus' (Efeziërs 3,8-19). Paulus bidt dat God ons geeft door zijn Geest innerlijk met kracht gesterkt te worden. Daardoor kan Christus door het geloof gaan wonen in ons hart en blijven wij geworteld en gefundeerd in de liefde. Vanuit die inwoning van Christus in ons hart ontstaat een nieuw inzicht en leren wij in verbondenheid met alle heiligen 'de breedte en lengte en hoogte en diepte' kennen van de liefde van Christus (Efeziërs 3,18). Het is een liefde die alle kennis te boven gaat, zodat Paulus erover spreekt als een vierdimensionale werkelijkheid. Het duidt de geestelijke ruimte aan waarin christenen bezielde raken om vanuit de liefde van Christus mee te leven met elkaar. We werken dat hier uit als het ABCD van onderling meeleven.

Aandachtige gerichtheid

De eerste dimensie is de persoonlijke, *Aandachtige gerichtheid op een ander*. Gemeenteleden noemen die aandacht vaak als eerste kenmerk van onderling pastoraat. Zo'n aandachtige houding maakt dat mensen vertrouwelijke onderwerpen kunnen delen. Dat geeft het gesprek diepgang. Een jonge vrouw (dertiger) zegt daarover: 'Dat je voor iemand even aandacht hebt, en tijd hebt en neemt om te luisteren naar diegene om daar een soort betrokkenheid op te hebben.' Volgens deze vrouw krijgt de gerichtheid op de ander een bijzondere kwaliteit door de aandacht, door tijd te nemen om te luisteren. Dat is de A van aandachtige gerichtheid die de ander laat merken: het gaat mij om jou. Een pioniersplek bedacht daar een nieuw woord voor: *aandachtschenkerij*.

Betrokken netwerk

De tweede dimensie is die van een *Betrokken netwerk*. Mensen kennen elkaar van andere ontmoetingen. Dat kan een kerkdienst zijn, een gespreksgroep, een buurtactiviteit, enzovoort. In die ontmoetingen wordt een web van relaties geweven tot een netwerk van betrekkingen. We vormen een gemeenschap met elkaar. Paulus gebruikt het beeld van het lichaam voor die verbondenheid (Romeinen 12,5; 1 Korintiërs 12,12). In de kerk gaat die verbondenheid verder dan persoonlijke voorkeur en sluit ook mensen in die ik zelf niet zou uitkiezen.

Deze dimensie verbreedt het meeleven: ik leg niet alleen als individu contact met jou, maar ik kom namens die gemeenschap. We ervaren samen dat we ergens bij horen en dat bezielt ons. Zo vertelt een oudere man (80+) over zijn verblijf in het ziekenhuis en over de post die hij daar krijgt. 'Ja, want er zijn natuurlijk een hoop mensen die zeggen: "O dat is die man die altijd in de hoek [van de kerk] zit." Nou, dan krijg je een briefje of een kaartje. Ja, dat is pastoraat.' Het meeleven via die kaart komt voort uit de omgang met elkaar in de kerkdienst. Omgekeerd roept die kaart de verbinding op met anderen en dat doorbreekt de eenzaamheid in het ziekenhuis. Dat is de B van de betrokkenheid in het netwerk van de gemeenschap.

Christelijke inspiratie

De derde dimensie is de verticale, waarin de liefde van Christus en de *Christelijke inspiratie* doorwerken. Theologisch gezien gaat deze dimensie aan de andere vooraf. Christelijke gemeenschap betekent volgens de theoloog Bonhoeffer gemeenschap door en in Jezus Christus. In de omgang met de ander staat Christus tussen mij en de ander in. Dan tekent het geloof de relatie met de ander (Romeinen 15,7; Kolossenzen 3,13). Geloof werkt als een inspiratiebron die mensen motiveert om belangeloos op anderen betrokken te zijn. Jezus werd innerlijk geraakt door de situatie van de ander (bijvoorbeeld Matteüs 14,14; 20,34). Zo worden we ons bewust dat we door onze betrokkenheid bij de ander zelf ook bewogen raken en in beweging komen. Het traditionele woord barmhartigheid kan dan vertaald worden als warmhartigheid. In de eerste plaats wordt dat zichtbaar in de manier van leven. Een ander helpen wordt dan gezien als naastenliefde (1 Petrus 3,8). In de tweede plaats

kan geloof ook als gespreksonderwerp expliciet ter sprake komen in de ontmoeting. Een derde werking van het geloof is het voor elkaar bidden als manier om het meeleven met elkaar te delen met God. Een vierde manier waarop geloof inspireert is via teksten, bijvoorbeeld uit de Bijbel of de liederen van de kerk. Via een met zorg gekozen tekst op een kaart wordt de ander bemoedigd. Al deze manieren geven de omgang met elkaar iets verheffends, een besef dat er meer is dan ons eigen handelen. Dat is de C van de christelijke inspiratie en motivatie.

Duurzaamheid

De vierde dimensie wordt vaak over het hoofd gezien: de dimensie van de lengte in de tijd, de *Duurzaamheid* van een pastoraal contact. We denken bij een ontmoeting al snel aan een moment-opname op een bepaalde plaats: een gesprek, een bloemengroet, een maaltijd, enzovoort. Maar aandachtige betrokkenheid ontwikkelt zich in de loop van de tijd, in een opeenvolging van verschillende ontmoetingen. Een vrouw (vijftiger) vertelt over haar contact met een ouder gemeentelid in dezelfde straat: 'Daar zit ik regelmatig even koffie te drinken. Eventjes horen hoe het ermee gaat.' Zo is in het omgaan met elkaar in de loop der jaren de band tussen hen gegroeid. Dat is de D van duurzaam, van hoe een ontmoeting korter of langer doorwerkt, ook als het een eenmalig contact betreft. Zelfs een ogenblik kan iemands leven veranderen, zoals Nathanael ervaart (Johannes 1,48v.; 21,2).

Samenhang

Deze vier dimensies van de geestelijke ruimte van de liefde zijn met elkaar verbonden: de manier waarop we in het alledaagse leven met elkaar meeleven komt voort uit een bepaalde houding, is ingebed in een gemeenschap van mensen die

Illustratie: onderling pastoraat als paraplu(begrip)

Een predikant van een wijkgemeente in een middelgrote stad schrijft na een cursus: '(Onderling) pastoraat is een paraplubegrip, maar zie dat niet als een probleem. Er is grote diversiteit in de contacten binnen, namens en vanuit de kerkelijke gemeente. Durf dat (vooreerst) pastoraat te noemen en als pastoraat te waarderen. Zeker zijn er contacten waarbij je wellicht denkt dat 'het maar een praatje' is. Niet ieder gemeentelid heeft de gave om pastoraal contact te hebben met een ander. En toch zit onder deze soms terechte kritische kanttekening niet het oude model van strak georganiseerd pastoraat door daartoe aangestelde en hopelijk begaafde en toegeruste ambtsdragers; een ideaalbeeld hoe het zou moeten zijn. Terwijl gewoon een praatje en even aandacht geven voor velen al heel veel kan zijn. Veel mensen zitten niet (meer) te wachten op de kerk als bolwerk die pastorale aandacht verzorgt. Zij willen leven in een netwerk waarin ontmoeting centraal staat en zij zelf kunnen kiezen met wie zij levensvragen delen.'

een eenheid vormen in Christus en die samen een geschiedenis en een toekomst delen. Deze vier dimensies hoeven niet altijd allemaal evenveel nadruk te krijgen. Wat de meeste aandacht krijgt, hangt af van wat iemand op dat moment en in die situatie nodig heeft. Aan de keukentafel met de buurvrouw is dat misschien de persoonlijke aandacht, terwijl voor iemand die hulp nodig heeft het netwerk van de kerkelijke gemeente via een appgroep belangrijk is. Iemand met geloofsvragen heeft vooral behoefte aan het geloofsgesprek, bijvoorbeeld in de gemeentegroeigroep, en iemand met meerdere problemen voelt zich gesteund door de trouw van een echtpaar verderop in de straat waar ze altijd even terecht kan voor een praatje. De andere dimensies doen wel steeds mee, maar het zwaartepunt is verschillend. Het is de samenhang van de vier dimensies die tussenmenselijke ontmoeting haar meerwaarde geeft. Paulus zegt het goed: die alle kennis te boven gaat.

Een meer flexibele benadering heeft oog voor het eigene van al die facetten. Dat sluit beter aan bij de verscheidenheid aan mogelijkheden en behoeften van mensen in deze tijd. Daar ligt een taak voor de kerkenraad, samen met het pastorale team: om visie

te ontwikkelen als een bril die helpt om te zien wat ter plaatse nodig en mogelijk is. En om met het oog daarop de gemeente te informeren en de mensen bewust te maken van de vele manieren waarop meeleven met elkaar vorm krijgt.

Route 2. Rondwandelingen: vier basismogelijkheden van meeleven

Een wandeling in de omgeving van de kerk is belangrijk om oog te krijgen voor waar de kerk staat. Hoe ziet de gemeente haar verhouding tot die omgeving? En hoe wil ze gezien worden? Vanuit de visie op de kerk en haar plek in de samenleving kiest een kerkelijke gemeente een eigen profiel. Er zijn meerdere keuzes mogelijk, en die leiden tot verschillende manieren van meeleven met anderen, meer binnenkerkelijk gericht of meer gericht op de buurt of de stad. Bij die keuzes speelt ook de eigen geschiedenis van de kerkelijke gemeente een rol: ze heeft al een bepaald spoor getrokken en vaak ook haar sporen verdiend. De veelheid aan keuzemogelijkheden vereenvoudigen we hier tot vier profielen van 'kerk en omgeving'. In route 2 maken we als het ware vier mogelijke 'wandelingen' in het gebied van meeleven met elkaar, telkens in een andere omgeving. We illustreren de basismogelijkheden met behulp van praktijkvoorbeelden. Die voorbeelden zijn niet uitputtend bedoeld, maar zijn een oefening in opmerkzaamheid. Wat op het eerste gezicht 'gewoon' meeleven lijkt, kun je met de speciale, vierdimensionale bril ook zien als 'onderling pastoraat'.

1. Ontmoeten

Bij de eerste basismogelijkheid wordt het meeleven met elkaar gezien als de basis van alle pastorale zorg. Dat wil zeggen dat de gemeenteleden zelf verantwoordelijk zijn voor de aandacht en zorg voor elkaar. Dat gaat niet altijd vanzelf. Soms vraagt meeleven met een ander meer dan het gewone: geduld, verdraagzaamheid of volharding (Efeziërs 4,2-3). In het pastorale beleid vormt de zorg voor elkaar het uitgangspunt voor de pastorale zorg in en

rond de gemeente. Dat sluit aan bij de bepaling in de kerkorde: 'De herderlijke zorg ten opzichte van elkaar en ten opzichte van anderen krijgt gestalte in het leven van de leden van de gemeente, die worden opgewekt tot omzien naar elkaar en naar anderen die dit behoeven [...]' (ordinantie 8.4). Deze bepaling gaat vooraf aan 'de pastorale arbeid die door en onder leiding van predikanten en ouderlingen wordt verricht'.

In deze benadering draait het dus om de ontmoeting tussen mensen. Hier staan de gemeenschap en de onderlinge relaties centraal. Kenmerkend voor de ontmoeting is zowel het spontane karakter: het gebeurt tussendoor, als de individuele vormgeving: het initiatief ligt bij de mensen zelf. De informele tussenmenselijke contacten zijn belangrijker dan de formele bezoeken. De kerkenraad heeft daardoor maar een beperkt beeld van zulke ontmoetingen. Die contacten kunnen plaatsvinden in allerlei situaties waarin mensen elkaar ontmoeten: in de keuken, op straat, tijdens het winkelen ('supermarktpastoraat'), op het schoolplein, enzovoort. In de ontmoeting laten mensen hun betrokkenheid merken en geven ze aandacht aan wat de ander hier en nu, in het alledaagse leven bezighoudt.

Dat bepaalt ook meteen de beperking van dit soort ontmoetingen. De persoonlijke levenssfeer behoeft bescherming, maar de zwijgplicht is niet geregeld. Vooral in een kleine leefwereld, waar iedereen elkaar kent en alles van elkaar weet, bestaat het risico van praatjes. Daardoor kunnen mensen zich onveilig voelen. Meeleven met elkaar vereist daarom naast vertrouwen en betrouwbaarheid ook ruimte en respect voor wie het persoonlijke liever voor zich houdt. Of vertrouwelijke onderwerpen

Illustratie: een duidelijk profiel

Een gemeente in een stadswijk is zich bewust van de eigen plek in de wijk. Zij beschrijft als de eigen visie: 'De gemeente heeft enkele opvallende sterke kanten, zoals ook blijkt uit reacties van buiten de kring van de gemeente: sterke onderlinge betrokkenheid en zorgvuldige aandacht voor mensen. Het pastoraat functioneert goed, het onderling medeleven is sterk. Indien gewenst en mogelijk strekt dit zich ook uit tot niet-leden. Wie vreugdevolle gebeurtenissen meemaakt en wie moeilijke omstandigheden doormaakt kan op aandacht rekenen. Uitvaarten en de pastorale zorg daaromheen worden zorgvuldig uitgevoerd. Ook kinderen en jongeren krijgen veel persoonlijke aandacht.'

liever bespreekt met een ambtsdrager, vanwege het ambtsgeheim. Zo vullen het spontane en het georganiseerde pastoraat elkaar aan.

Drie vormen van meeleven

In de praktijkvoorbeelden van de alledaagse ontmoetingen kunnen drie vormen van meeleven onderscheiden worden: gesprek, praktische hulp of tekenen van medeleven. Hulp gaat weliswaar meestal gepaard met gesprek, maar de focus is gericht op iets doen. Wat het gesprek betreft: naast de al genoemde toevallige situaties draagt een afgesproken bezoek een non-verbale boodschap uit. Iemand maakt tijd voor jou ('het gaat mij om jou') en doet dat op grond van een bestaande relatie ('wij hebben iets gemeenschappelijks'). Dat geeft zo'n afspraak een meerwaarde. Bovendien delen de gesprekspartners de inspiratie vanuit geloof, hoop en liefde, die het gesprek onderscheidt van andere vormen van meeleven.

Gesprekken kunnen overal plaatsvinden.

Gemeenteleden drinken even samen koffie of brengen een bezoekje bij iemand thuis of in een instelling. Dat draagt bij aan de beleving van gezien

zijn en aan de versterking van de gemeenschap. Er zijn ook minder traditionele voorbeelden van een geplande ontmoeting. Gemeenteleden die samen als toeschouwers naar een voetbalwedstrijd gaan en onderweg de ruimte hebben om hun verhaal te doen of het hart te luchten. Of kerkgangers in het centrum van een grote stad die na afloop van de kerkdienst afspreken in een horecagelegenheid. De praktische hulp die spontaan wordt geboden, kent ook veel varianten. In een dorp wordt de burenhulp genoemd en in een stadswijk het doen van een klusje voor een ander. Andere voorbeelden zijn: hulp bij het ziekenhuisbezoek, eten koken voor iemand die tijdelijk 'onthand' is, of een boodschap doen voor iemand die aan huis gebonden is. Zulke hulp door gemeenteleden wordt veelal primair als diaconaal beschouwd. Maar in het omgaan met elkaar krijgt de hulp een pastorale dimensie vanwege de persoonlijke aandacht, de inbedding in de kerkelijke gemeenschap en/of de christelijke motivatie (naasteliefde) en de niet-aflatende trouw (het 'ABCD').

Een teken van meeleven is een woord, gebaar, voorwerp of andersoortig middel om betrokkenheid en aandacht kenbaar of tastbaar te maken. Kaarten

zijn nog altijd het meest genoemde voorbeeld, en hebben het voordeel dat ze een visuele afbeelding combineren met een persoonlijke boodschap. Bovendien zijn kaarten tastbaarder dan een telefoontje, appje of een e-mail, zodat ze bewaard kunnen worden en ergens in de woonkamer, bij het ziekbed of als bladwijzer in een boek een plek krijgen die het meeleven telkens opnieuw in gedachten brengt. Dat laatste geldt ook voor een boeket bloemen of een bloemstuk dat iemand op eigen initiatief bezorgt bij een gemeentelid, bij ziekte of rouw, bij huwelijk(sjubileum) of geboorte. De kracht van bloemen is zowel hun levende natuur als de betekenis van de bloemsoort en de kleuren (denk aan een rode roos). Het gebruik van sociale media neemt overal toe en biedt een snelle en flexibele vorm van meeleven. Emoticons kunnen de emotionele boodschap van een tekst visueel zichtbaar maken en zodoende versterken. In een appgroep wordt het persoonlijke initiatief eenvoudig met meer gemeenteleden gedeeld.

2. Organiseren

De tweede basismogelijkheid kiest als uitgangspunt 'de pastorale arbeid die door en onder leiding van predikanten en ouderlingen wordt verricht' (Kerkorde, ordinantie 8.4). Hier is de kerkenraad of het pastorale team verantwoordelijk voor de pastorale zorg. De gemeenteleden worden gezien (of zien zichzelf) als de ontvangers van het pastoraat. Vanuit de traditie zijn gemeenteleden veelal het meest vertrouwd met dit profiel van de kerk als instituut. Volgens de richtlijnen van de kerkorde organiseert de kerkenraad het pastoraat in een bepaalde pastorale structuur met wijken, secties, ouderlingen, enzovoort. De aandacht gaat uit naar het contact houden met de gemeenteleden, de organisatie daarvan en de afspraken daarover. Het onderlinge pastoraat is hiervan een afgeleide: het gebeurt in samenkomsten die meestal vanuit of namens de kerk georganiseerd zijn. Vanwege het georganiseerde karakter heeft de

kerkenraad van zulke vormen van omgaan met elkaar meestal wel een beeld.

Die samenkomsten kunnen een pastoraal doel hebben (zoals het groothuisbezoek) of een pastorale dimensie. In dat laatste geval heeft de samenkomst een ander oogmerk (bijvoorbeeld vieren), waarbij ondertussen ontmoetingen plaatsvinden die pastorale kwaliteit hebben. Zo vertelt een moeder over een zondagochtend dat ze naar de kerk ging met de kinderen nadat er thuis ruzie was geweest: 'Ik kwam bijna in tranen in de kerk en iemand anders zei: joh, gaat het? Dat is niet gepland maar getuigt wel van oog voor elkaar, even van mens tot mens.' Dit is een voorbeeld van de pastorale dimensie van de kerkdienst, wat ook wel 'bijkomend pastoraat' wordt genoemd: vanuit het feit dat er iets georganiseerd is wordt zulke 'aandachtschenkerij' mogelijk gemaakt.

Wisselwerking

De meerwaarde van deze ontmoetingen in groepsverband is dat mensen elkaar, elkaars alledaagse leefwereld en vaak ook elkaars geloofsbeleving en twijfels beter leren kennen. Daardoor groeien het vertrouwen in en de betrokkenheid op elkaar. Het elkaar kennen en de vertrouwensband stimuleren het meeleven met elkaar in het alledaagse leven (ontmoetingsprofiel). Er is dus een wisselwerking tussen de beide profielen van georganiseerd pastoraat en spontaan meeleven.

De vele voorbeelden van meeleven met elkaar vanuit deze tweede basismogelijkheid ordenen we hier met behulp van vijf handelingsvelden waarin het gemeentelven georganiseerd wordt: vieren, leren, dienen, ontmoeten en vergaderen. Deze handelingsvelden zijn ontmoetingsplekken die tegelijk zorgen voor dwarsverbindingen. Mensen ontmoeten elkaar in verschillende verbanden en weven samen het netwerk van betrekkingen.

Illustratie: 'heilige koffie'

De predikant van een stadswijk schrijft: 'Opvallend is dat nagenoeg alle leden van onze kerk die in het kader van het onderzoek aan het woord komen, de koffie na de kerkdienst als eerste associatie noemen bij onderling pastoraat. Blijkbaar een belangrijk moment om de gemeenschap vorm te geven. Ik vermoed omdat hier, na de kerkdiensten, de grootste groep gemeenteleden bij elkaar is. In de rij voor de koffie en aan tafel naast elkaar kom je bijna als vanzelf tot elkaar. Het voorziet in een behoefte. Ik constateer in beide kerken waar ik werk dat het koffiedrinken steeds langer uitloopt. Er wordt veel gedeeld. Ook mijn pastorale werk vindt voor een deel op zondag na de dienst plaats.'

Illustratie: vormen integreren

In een gereformeerde kerk in een klein dorp wordt het onderlinge pastoraat op meerdere manieren bevorderd. Veel gemeenteleden zijn met elkaar verbonden doordat ze vrijwillig deelnemen aan een gemeentegroep. In deze groepen komen ze samen om de Bijbel te lezen en te bidden. De groepen zijn eigenlijk een aanvulling op het klassieke pastoraat, omdat de ervaring leert dat men gemakkelijker naar elkaar omziet. Maar de groepen organiseren ook activiteiten voor de hele gemeente, zoals een kerstbrunch of een zanguurtje. Aan het begin van het kerkelijk jaar worden alle gemeenteleden en gasten in een speciale themadienst uitgenodigd om deel te nemen aan een groep. Aan het eind van het jaar is er weer een gezamenlijke kerkdienst. In beide diensten ligt het accent op omzien naar elkaar. Ook heeft de gemeente een cultuuromslag gemaakt, waardoor ieder gemeentelid zich verantwoordelijk weet voor een gastvrije houding. Dit wordt vaak genoemd en voorgeleefd door de predikanten en ambtsdragers.

In het vieren klopt het hart van de geloofsgemeenschap. Gemeenteleden vieren de betrokkenheid van God op hun leven en de betrokkenheid op elkaar. Geloof, hoop en liefde bezielen tot warmhartigheid. Dat is zichtbaar in fysieke gebaren: mensen knikken naar elkaar, lachen vriendelijk, lopen even naar elkaar toe, geven een hand of groeten met een hand op het hart. Het meeleven met elkaar wordt vooral gestimuleerd via de gebeden en de aandacht voor het wel en wee van gemeenteleden daarbij (voorbedenboek, bloemengroet, in memoriam). Het koffiedrinken na de kerkdienst wordt in onderzoek het meest genoemd als voorbeeld van onderling meeleven. In de coronacrisis is het gemis eraan opgevangen via video-koffie-bellen. Het vieren straalt ook uit naar de dagen van de week. Koren, begeleidingsbands, gebedsgroepen zijn vaak genoemde ontmoetingsplekken.

In het leren, oefenen gemeenteleden het discipelschap, het leven in de navolging van Jezus. De geloofsmotivatie versterkt de gemeenschappelijke belangstelling. Tijdens de samenkomsten en naderhand worden verhalen en vragen gedeeld. Voorbeelden zijn de bijbelkring en de gemeentegroep. Anderen noemen een kloosterbezoek of een pelgrimstocht. In een stadswijk doet een catechisantengroep mee aan de 'Night of light' in Utrecht. Sommigen willen een gesprek met de dominee. Anderen zien dat, en ook dat de dominee hen zegent. Dat maakt diepe indruk. Sindsdien is er onder die jongeren ook aandacht voor elkaar. Ook dienen kan ontmoetingsplekken tussen gemeenteleden scheppen, bijvoorbeeld via de autodienst of het bezorgen van de bloemen uit de kerk. Veel gemeenten organiseren maaltijden. De verhalen worden niet alleen gedeeld tijdens het eten, maar ook vooraf in de kookgroep of

naderhand in de opruimploeg. Ontmoeten versterkt de sociale dimensie en wordt op tal van manieren georganiseerd, vaak voor ouderen of eenzamen, zoals een seniorenmiddag of een kerstmaaltijd. Het gebeurt ook steeds vaker met een recreatief doel: een gezamenlijke wandeling of museumbezoek. Tot slot wordt het vergaderen opvallend vaak genoemd als ontmoetingsplek. In de kerkenraad geeft het bezinningsmoment de ontmoeting vaak een vormende of spirituele dimensie. In commissies versterkt het samenwerken aan een doel de onderlinge betrokkenheid. In de vrijwilligersbijeenkomst of de schoonmaakploeg van de kerk trekken mensen soms al jaren met elkaar op en vergemakkelijkt het ontspanningsaspect het delen van verhalen.

3. Gastvrijheid

De derde basismogelijkheid is dat gemeenten zich openstellen voor de omgeving. Meeleven met elkaar blijft niet beperkt tot de kerkleden. De kerk leeft als een open netwerk, verweven met de buurt. De aandacht is gericht op het contact met de mensen in het dorp of de wijk. Een soort christelijke 'buurtzorg'. Met een uitnodigend aanbod stelt de gemeente haar kerkgebouw en/of de omringende ruimte open voor de buurt. Anderen zijn daar welkom, zodat een beweging van buiten naar binnen op gang kan komen. Pastorale, diaconale en missionaire zorg lopen daarbij in elkaar over. In de voorbeelden spelen gemeenteleden vaak een rol als schakel. Sommigen werken bijvoorbeeld in het onderwijs en vormen zo de link tussen kerk en school. Het aanbod krijgt veelal vorm in tijdelijke, netwerkachtige activiteiten of evenementen, of in de openstelling van het kerkgebouw. Voorbeelden van netwerkachtige activiteiten zien we in twee verschillende dorpen. In een klein dorp is een Open Deur-gespreksgroep, die openstaat voor

Illustratie: draagvlak asielzoekerscentrum vergroten

In een bepaalde regio komt mogelijk een asielzoekerscentrum. De meningen hierover zijn sterk verdeeld. In het verleden is er namelijk ook een asielzoekerscentrum geweest dat leidde tot veel overlast. De diaconie van een gereformeerde kerk besluit om draagvlak te creëren. Ze zoekt contact met burgemeester en wethouder, en richt samen met hen een platform op. Daar worden alle kerken in de buurt, alle vrijwilligersorganisaties en alle relevante professionele organisaties bij betrokken. Ze besluiten gezamenlijk een reizend festival te organiseren dat op elk dorpsplein optreedt. Het worden feestelijke bijeenkomsten met sprekers en muzikale optredens van binnen en buiten de kerk, activiteiten voor kinderen en de mogelijkheid om geld en spullen in te zamelen. Iedere dorpeling wordt op deze manier aangesproken.

mensen van buiten de kerk, zowel een vormende als een pastorale activiteit. In een ander dorp is het stamppottenbuffet dat jongeren organiseren voor alleenstaande, soms eenzame ouderen in het dorp een mix van dienen en ontmoeten. Ook ouders met kinderen nemen deel, waardoor relaties tussen generaties leiden tot zowel onderhoudende als leerzame gesprekken. Evenementen als kerk- en schooldiensten leiden tot ontmoetingen en gesprekken tijdens de voorbereiding en na de viering. Het laatste voorbeeld laat zien hoe het kerkgebouw een ontmoetingsplek is. Dat gebeurt op allerlei manieren. De ene gemeente stelt bijvoorbeeld met Allerzielen het gebouw open voor mensen die een kaarsje willen branden voor hun dierbare overledenen. Ergens anders is de theetuin rond de kerk een ontmoetingsplek geworden waar allerlei verhalen worden gedeeld. Op nog een andere manier verbindt het kerkgebouw mensen (gelovige, anders- of ongelovige) met elkaar bij muziekkuitvoeringen en exposities, maar ook bij verschillende levenslooprituelen.

4. Samenwerken

Bij de vierde basismogelijkheid zijn gemeenten uit op samenwerking met andere instellingen of organisaties. Het doel is gezamenlijk initiatieven te ontplooiën ten behoeve van het welzijn van de omgeving. Gemeenteleden zoeken manieren om in het alledaagse (samen)leven de naastenliefde handen en voeten te geven. Dat kan door zich in te zetten als vrijwilliger bij niet-kerkelijke instellingen in het eigen dorp, de stad of de regio. Voorbeelden daarvan zijn een verpleeghuis of een voedselbank (lokaal), een daklozenopvang (stad) of een gevangenis of psychiatrische inrichting (regionaal). Het kan ook door samen met andere organisaties activiteiten op te zetten, bijvoorbeeld via een buurtnetwerk.

De voorbeelden van samenwerken kunnen onderscheiden worden in vier verschillende domeinen: cultuur (concerten, lezingen, festival op het marktplein), herdenken (4 mei), onderwijs (schoolbestuur) en zorg (WMO, armoede, duurzaamheid). Toch worden deze vormen van samenwerken vaak niet herkend als onderling pastoraat. Zulke activiteiten worden vaak gezien als diaconale of missionaire arbeid. Een verklaring daarvoor is dat kerkelijke gemeenten kijken met een eendimensionale bril. De pastorale dimensie blijft dan buiten beeld. Daarbij speelt ook een rol dat de ervaringen van de gemeenteleden in de samenwerking zelden teruggekoppeld worden naar anderen binnen de gemeente. Toch zijn deze gemeenteleden vaak onder de indruk van de pastorale kwaliteit in deze activiteiten. Ze voeren boeiende gesprekken over zingeving of hebben indringende ontmoetingen met mensen in de marge.

Bij deze vier basismogelijkheden zien we dat kerkelijke gemeenten verschillende keuzes maken in het meeleven met elkaar. Die keuzes houden verband met de visie op kerk-zijn (identiteit) en op de plaatselijke omgeving (context). Vanuit die positie geven zij het meeleven met elkaar op hun eigen manier vorm. We onderstrepen nog dat de verschillende profielen hun eigen kracht en waarde hebben. De ene basismogelijkheid is niet beter dan de andere. Het georganiseerde pastoraat voorziet in andere behoeften en biedt andere mogelijkheden dan spontane ontmoetingen. De vier benaderingen sluiten elkaar niet uit, maar vullen elkaar aan en beïnvloeden elkaar. Toch helpen de hier geschetste basismogelijkheden gemeenten om de eigen voorkeuren scherper in beeld te krijgen en voor de omgeving herkenbaar te zijn. Vervolgens kunnen zij met een frisse blik de sterke en zwakke kanten daarvan evalueren. En misschien oog krijgen voor een andere invalshoek.

Route 3. Pastoraal klimaat: stimuleren door communiceren

De derde route op de weg van het meeleven met elkaar verkent de mogelijkheden om het pastorale klimaat te bevorderen. Volgens de kerkorde dragen alle gemeenteleden in hun manier van leven bij aan dit pastorale klimaat (ordinantie 8.4). Tegelijk vervullen de pastoraal verantwoordelijken hierin een leidinggevende rol. Daarin ligt de waarde van het georganiseerde pastoraat. De kracht daarvan is ten eerste dat de ambtsdragers dankzij het ambtsgeheim en vaak ook de deskundigheid (als gevolg van toerusting of opleiding) een andere pastorale rol vervullen dan de onderlinge aandacht en zorg door de gemeenteleden. Ook de wat grotere distantie kan in bepaalde situaties een voordeel zijn. Ten tweede kunnen gemeenteleden met een klein of kwetsbaar netwerk op deze manier pastorale zorg ontvangen. En ten derde hebben de pastoraal verantwoordelijken de taak om de gemeenteleden op te wekken tot het omzien naar en meeleven met elkaar (ordinantie 8.1). In deze route wijzen we een richting om dit opwekken vorm te geven: door communiceren.

Valkuil

De valkuil voor de pastoraal verantwoordelijken is dat zij het leidinggeven opvatten als het organiseren van activiteiten. Het uitgangspunt is in dat geval de pastorale organisatie, en het omzien naar elkaar kan dan opgevat worden als een middel om de druk bij ouderlingen en pastorale medewerkers te verlichten. Het leidinggeven gebeurt top-down, van boven naar beneden. Deze benadering is goed te begrijpen, want zij sluit aan bij de vergadercultuur. Toch is het voor het opwekken tot meeleven met elkaar een valkuil. Ten eerste omdat op deze manier het initiatief niet meer ligt bij het gemeentelid maar bij de pastoraal verantwoordelijken. Ten tweede omdat eerder gekeken wordt naar de behoeften van de structuur dan naar de behoeften en mogelijkheden van de mensen; de organisatie is meer taak- dan gavengericht. En ten derde omdat de focus van het meeleven verschuift van de leefwereld van de mensen naar het gemeentelven van de kerk.

Meeleef-klimaat

Wanneer het meeleven met elkaar in het gemeentepastoraat de voorrang krijgt, is een andere manier van leidinggeven nodig, van beneden naar boven (bottom-up). In hovenierstermen gaat het

om grond verbeteren. Immers, de gemeenteleden zijn het subject van pastoraat en de deskundigen op het terrein van hun leefwereld. De pastoraal verantwoordelijken sluiten aan bij hun gaven en ondersteunen hen in hun behoeften. Ze werken meer relationeel dan instrumenteel. De focus is niet gericht op organiseren maar op communiceren. Het doel daarvan is het bevorderen van een meeleef-klimaat in de kerkelijke gemeente. Zoals een pedagogisch klimaat invloed heeft op het welbevinden van kinderen en hun ontwikkeling en leervermogen stimuleert, zo stimuleert een pastoraal klimaat de aandachtige betrokkenheid (houding) en het meeleef-vermogen (handelingen) bij gemeenteleden.

Aandachtspunten

Het meeleef-klimaat wordt bepaald door de verbinding van route 1 en route 2. De pastorale kwaliteit van de ontmoetingen in het leven van de gemeenteleden, bezien vanuit de vier dimensies van het ABCD (route 1), krijgt concreet gestalte in de verschillende handelingenvelden van het gemeentelven (route 2). In zo'n meeleef-klimaat krijgt het omgaan met elkaar de meerwaarde van de bezieling door geloof, hoop en liefde.

De pastoraal verantwoordelijken stimuleren dit meeleef-klimaat door te communiceren: gemeenschappelijk maken van wat er al gebeurt. Dat kan op verschillende manieren. De kerkorde noemt daarbij vier of vijf aandachtspunten (ordinantie 8.1.3) die we hier met iets andere woorden uitwerken en verbinden met de stappen van de weg van de waarderende gemeenteopbouw.

1. **Waarderen.** Uitgangspunt zijn de gaven die de gemeenteleden hebben ontvangen. De eerste verantwoordelijkheid is daarom dat die gaven gezien, benoemd en gewaardeerd worden, en te erkennen dat er al heel veel aan meeleven gebeurt. Daarvoor is nodig dat de ervaringen daarmee en de verhalen daarover tussen de gemeenteleden worden gedeeld. En dat God als Gever daarvoor gedankt wordt. Het zijn de gaven die samen het ene lichaam van Christus vormen (1 Kor. 12,12). De pastoraal verantwoordelijken dragen een bijzondere zorg voor dit gemeenschappelijk maken: van de erkenning van de verscheidenheid van die gaven, van de bijdrage

die elke gave levert aan het functioneren van het geheel, en van de zorgvuldigheid en het respect juist voor wat Paulus noemt de zwakke delen van het lichaam.

2. **Verbeelden van het verlangen.** De gaven zijn ontvangen om geleefd te worden in allerlei manieren van meeleven met elkaar in de alledaagse leefwereld. De praktijk is echter weerbarstig, miscommunicatie belemmert de betrokkenheid. Als tweede aandachtspunt noemt de kerkorde daarom dat gemeenteleden toerusting, aanmoediging nodig hebben voor het vervullen van hun (pastorale) taken. Hoe kunnen we aansluiten bij wat belangrijk is voor mensen zelf? Welk verlangen bezielt hen? Voor welke droom willen ze hun gaven inzetten? Hoe kunnen we de mensen in en rond de kerkelijke gemeente bij dit gesprek betrekken?
- De pastoraal verantwoordelijken moedigen de gemeenteleden aan om dit verlangen gemeenschappelijk te maken. En om de droom zowel te verbeelden (hoe ziet onze toekomst eruit) als te concretiseren (wat doen we dan anders). Wat betekent dat voor ons profiel? Een valkuil is hier dat bij de toerusting alleen gedacht wordt aan de pastorale medewerkers. Uit onderzoek blijkt dat kerkenraden wel zorg dragen voor toerusting van pastorale vrijwilligers en ambtsdragers, meestal door de predikant, maar vrijwel niets doen aan de toerusting van gemeenteleden voor het onderlinge meeleven.

Aanmoedigen helpt om de aandacht te richten op alle gemeenteleden.

3. **Ondersteunen van wat er is.** Het meeleven met elkaar wordt door gemeenteleden niet altijd (h)erkend als onderling pastoraat. Dan is extra ondersteuning en voorlichting nodig. Niet zozeer voor de kerkenraad maar voor de gemeenteleden. Het meeleef-klimaat wordt gestimuleerd door de visie (de goede bril) op de pastorale kwaliteit van het meeleven met elkaar (route 1) te communiceren. Bovendien helpt het als voorbeelden van de verschillende manieren waarop onderling meeleven in praktijk wordt gebracht (route 2), gedeeld worden. Het goede voorbeeld geven werkt vaak het best. In een kleine dorpsgemeente laten de predikant en enkele leden van de pastoraatsgroep zien hoe je onderling pastoraat doet door tijdens het koffiedrinken na de kerkdienst bij verschillende mensen aan te schuiven voor een meelevend gesprek.
4. **Faciliteren van wat er nodig is.** De gemeenteleden formuleren met elkaar de voorwaarden voor het vormgeven van de aandachtige betrokkenheid onder elkaar en in de buurt. De pastoraal verantwoordelijken dragen de zorg voor deze communicatie, en faciliteren de vormgeving door gelden en middelen te werven. Het kan ook betekenen dat de pastorale structuur anders ingericht wordt om het onderlinge

Illustratie: Samengaan van professioneel en onderling pastoraat

In een wijkgemeente in de Randstad heeft de coronacrisis ook tot gevolg dat een aantal oudere gemeenteleden zonder online mogelijkheden uit het pastorale zicht dreigen te vallen. Een hbo-stagiaire maakt van de coronanood een deugd en komt tot een 'Samen Kerk-schrift'. Een groot blanco schrift wordt versierd met plaatjes, en er worden enkele vragen in opgeschreven over wat mensen bezighoudt en inspireert. Acht oudere gemeenteleden willen aan het project meedoen. Om de beurt krijgen ze het schrift voor drie dagen en kunnen er dan iets in schrijven. De stagiaire haalt het bij hen op en brengt het bij de volgende. Zo gaat het schrift enkele maanden rond in de groep. De deelnemers, die elkaar tevoren niet eens allemaal kenden, inspireren en ondersteunen elkaar met gedichten, teksten en schrijfsels. De stagiaire heeft bij het ophalen steeds even 'deurcontact' en kan zo het welbevinden van de deelnemers checken en nieuws uit de kerk doorgeven. Na enkele maanden, wanneer de ergste coronabelemmeringen zijn opgeheven, wordt het project afgerond. Iedere deelnemer krijgt een kleurenkopie van het inmiddels volgeschreven schrift. Het schrift heeft een verbondenheid gecreëerd die er van tevoren nog niet was. Het heeft de deelnemers in een actieve stand gezet waarin ze aandacht en inspiratie aan elkaar konden geven. Tegelijkertijd heeft de professionele pastor/stagiaire een goede eigen rol kunnen inbrengen, organisatorisch en pastoraal. Een mooi voorbeeld van het samengaan van professioneel en onderling pastoraat, waarin er ook een mooi eindresultaat gedeeld en gevierd wordt.

meeleven beter te ondersteunen. Daar hoort ook het formuleren van pastoraal beleid bij. Kortom: het spontane meeleven door gemeenteleden met elkaar en met de omgeving en de leiding door de pastoraal verantwoordelijken veronderstellen elkaar.

5. **Verbinden.** Pastorale gaven worden door veel gemeenteleden spontaan ingezet in het omgaan met elkaar vanuit aandachtige betrokkenheid. Toch spreekt de kerkorde ook van het opwekken daartoe. In de waarderende gemeenteopbouw is dat een afzonderlijk aandachtspunt. Het opwekken moet aansluiten bij de passie van mensen en gedeeld worden in de gemeenschap. We verbinden ons vrijwillig aan het bevorderen van een meeleef-klimaat in onze gemeente. In een samenkomst beloven we dat aan elkaar, vieren en delen we de mooie dingen die gebeuren. En erkennen we wat op onze verdere weg beter anders gedaan kan worden.

Hier eindigt deze reisgids. In drie routes heeft de Gids de weg gewezen in het inspirerende gebied van meeleven met elkaar vanuit een gedeelde

bezieling. Nu komt het erop aan deze weg te gaan, met elkaar en op een manier die past bij de kerkelijke gemeente en haar omgeving.

Om het gesprek daarover op gang te helpen, vindt u gespreksvragen. Deze kunnen in verschillende groepen (kerkenraad, pastoraal team, werkgroep) en op verschillende manieren besproken worden. Hier werken we de mogelijkheid uit om in vier bijeenkomsten achtereenvolgens de inleiding en de drie routes te lezen, en deze aan de hand van de bijbehorende vragen te bespreken.

In gesprek met elkaar en met deze Gids een opzet voor vier bijeenkomsten

Eerste bijeenkomst: Inleiding

De inleiding stelt dat de veranderingen in de samenleving veranderingen in de kerk te weeg hebben gebracht:

- meer behoefte aan informele contacten
- behoefte om kleinere taken te doen die beter passen bij de eigen mogelijkheden
- ouderlingenvacatures en afbrokkelende contactstructuren.

Dit vraagt om aanpassingen in de organisatie en vormgeving van de pastorale zorg. Zie pagina 3-4.

- Herkent u dit in uw kerkelijke gemeente?
- Welke veranderingen ziet u in uw gemeente die vragen om aanpassingen op het gebied van de pastorale zorg?
- Welke aanpassingen zijn de afgelopen jaren al doorgevoerd?
- Welke rol heeft onderling pastoraat daarin gespeeld?
- Op welke manier die past bij uw situatie denkt u deze Gids te gebruiken? En wie zijn daarbij uw reisgenoten?

Tweede bijeenkomst: Route 1, gebied verkennen

Route 1 stelt dat de pastorale kwaliteit van het meeleven met elkaar bestaat uit de samenhang van vier verschillende dimensies:

- (A) Aandachtige gerichtheid op een ander
- (B) Betrokken netwerk
- (C) de liefde van Christus en de Christelijke inspiratie
- (D) de Duurzaamheid van een pastoraal contact

Welke dimensie de meeste nadruk krijgt hangt af van wat iemand op dat moment en die situatie nodig heeft.

- Als u prioriteit moet geven aan één van deze vier dimensies, welke vindt u dan de belangrijkste?
- In welk opzicht helpt deze benadering u om onderling pastoraat te herkennen?
- Wat vindt u van de volgende reacties:
  - 'Niet alles is pastoraat, maar misschien is pastoraat wel meer dan we denken.'
  - 'Als zo ongeveer alles pastoraat is, weet ik niet meer wat ik aan het doen ben in mijn bezoekwerk.'
- Hoe kunnen u en uw mede-ouderlingen en/of -bezoekmedewerkers leren tijdens huisbezoeken één of meer dimensies te herkennen en die te benoemen? Zie de voorbeelden op pagina 5-7.

Derde bijeenkomst: Route 2, rondwandelingen

Route 2 stelt dat er veel manieren zijn om onderling pastoraat vorm te geven. Hoe een kerkelijke gemeente dat doet hangt af van haar visie op de verhouding tot de omgeving. De route schetst vier basismogelijkheden (profielen) die een gemeente kan kiezen. Bij elk profiel past een andere 'wandeling', waarbij de omgeving wisselt. Verschillende voorbeelden laten zien dat het meeleven met elkaar er dan ook anders uitziet.

We kennen deze vier basismogelijkheden:

1. Onderling pastoraat wordt gezien als de basis van alle pastorale zorg.
2. Uitgangspunt is de pastorale arbeid die door en onder leiding van predikanten en ouderlingen wordt verricht.
3. De kerk wordt gezien als een open netwerk, verweven met de buurt.
4. Kerkgemeenschappen en andere instellingen en organisaties ontplooiën initiatieven ten behoeve van welzijn van de omgeving.

- Welk profiel past het beste bij hoe u als gemeente gezien wilt worden door uw omgeving? Wat zijn daarvan de sterke en de zwakke kanten?
- Hoe denkt u dat mensen uit de omgeving van uw gemeente (*critical friends*) uw profiel zien? Wat denkt u dat hun antwoord is? Hebt u hen die vraag wel eens gesteld?
- Helpen de voorbeelden u om met een frisse blik manieren van onderling pastoraat te herkennen die u eerder niet zo benoemde? Welke voorbeelden spreken u aan?

Vierde bijeenkomst: Route 3, pastoraal klimaat

Route 3 stelt dat naast onderling pastoraat ook ambtelijk pastoraat nodig is, maar dat die ook een valkuil bevat.

- Hoe ziet u de verhouding van onderling pastoraat en ambtelijk pastoraat in uw gemeente? Herkent u zowel de waarde als de valkuil van het ambtelijk pastoraat?
- Hoe typeert u het pastorale klimaat in uw gemeente in enkele steekwoorden? In hoeverre draagt het wel of niet bij aan de aandachtige betrokkenheid en het meeleef-vermogen bij gemeenteleden?
- Bent u het wel of niet eens met de stelling 'communiceren en faciliteren gaan voor organiseren'? Waarom wel of niet?
- Op welke manier besteedt u als pastoraal verantwoordelijken aandacht aan de vijf genoemde punten: waarderen, verbeelden, ondersteunen, faciliteren en verbinden?

Verder lezen

- Jacobine Gelderloos, *Sporen van God in het dorp. Nieuwe perspectieven voor kerken op het platteland*. Utrecht: Boekencentrum 2018.
- Jan Hendriks, *Goede wijn. Waarderende gemeenteopbouw*. Utrecht: Kok 2013.
- Theo Hetteema, 'Coronacrisis: Vormen van pastoraat die nog wel mogelijk zijn.' protestantsekerk.nl/verdieping/coronacrisis-vormen-van-pastoraat-die-nog-wel-mogelijk-zijn.
- Henk de Roest, *Een huis voor de ziel. Gedachten over de kerk voor binnen en buiten*. Zoetermeer: Meinema 2010.
- Inge de Rouwe, *Onderling Pastoraat in de Kleine Groep. 10 verhalen uit de praktijk*. Stichting Evangelisch Werkverband 2018.
- Inge de Rouwe, *Delen om te kunnen geven*. Masterthesis PThU, Groningen 2017. ewv.nl/media-ew/lezen/masterscriptie-ggg.
- 'Verbinding en aandacht. Nieuwe wegen voor gemeentepastoraat.' Handreiking voor het pastoraat. Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland 2008.
- Reijer J. de Vries, 'Aandachtige betrokkenheid. Over de betekenis van onderling pastoraat', *Kerk en Theologie* 69/1 (2018), 59-76.
- Reijer J. de Vries, 'Onderling pastoraat ontwikkelen', *Kerk en Theologie* 71/3 (2020), 202-219.

De Academie van de Protestantse Kerk heeft een training 'Nieuwe wegen in het pastoraat' waarmee het (onderling) pastoraat in een gemeente verkend en verdiept kan worden. De training is bedoeld voor predikanten, kerkelijk werkers, ouderlingen en pastoraal bezoekmedewerkers. De training (twee avonden of een zaterdag) kan in iedere gemeente of regio voor een groep van 8-16 personen gegeven worden. Kijk op protestantsekerk.nl/training.

Dienstenorganisatie Protestantse Kerk

Joseph Haydnlaan 2a

Postbus 8504

3503 RM Utrecht

Telefoon: (030) 880 18 80

E-mail: info@protestantsekerk.nl

